

СВЕТИ САВА У СРПСКОЈ ИСТОРИЈИ И ТРАДИЦИЈИ

Немањићка држава развијеног средњег века представља једну од најсјајнијих страница историје српског народа. Светородна династија, од почетака великог жупана Стефана Немање у другој половини XII века па до последњих деценија XIV века, имала је снагу државотворства и културне акције ка стварању јединствене цивилизације Европе. Удео њених првих представника, владара и црквених прелата, био је пресудан за снагу будућности.

Дуго је требало српским земљама да се коначно ослободе власти или вазалства старог Византијског царства. Поред тог непријатеља, који је био и учитељ хришћанства словенском роду, на северу је јачала Угарска краљевина, верна папским идеалима супремације у Европи. Стефан Немања и његови синови нашли су се на позорници живих догађаја, међу којима је за Србију сигурно најважнији резултат IV крсташког рата. Ритери Запада, уместо ослобођења Христовог гроба, похарали су Византију, запосевши сам Цариград. Стефан, Немањин средњи син, осетивши повољне политичке прилике, 1217. године од самог папе добија титулу краља. Међународно призната краљевина учврстила је своје границе у Хуму, Травунији, Зети, у кањонима Дрине, Пиве, Таре, Лима, Западне и Јужне Мораве, са својом старом престоницом – Расом. Тај успех је могао бити мач са две оштрице. Србији је претила опасност да постане обичан вазал римског папе, нарочито због притисака Мађара, Латина из приморја и војних хорди на југу, који су делили остатке Византије. Тада се на сцени, у пуној својој политичкој снази и амбицији, појављује најмлађи Немањин син – Растко.

Растко се родио негде између 1170. и 1175. године. Родитељи су брзо увидели да бистри дечак више нагиње књизи и духовности него витештву и световном владарству. Имали су другачије планове са својим сином. Растко је био послат у Захумље, светосавску Херцеговину, да тамо започне занат владања и господства. Као младић од седамнаест година побегао је на југ, у чувену манастирску републику православља – Свету Гору. Замонашио се и узео име Сава. Потера коју је Немања послао да врати младог принца вратила се необављеног посла.

Растку, ипак, би опроштено. Велики жупан је такође био наклоњен цркви као ктитор и прогонитељ јеретика. Нико се није зачудио када је

Новак

Јануар 2013.

препустио престо сину Стефану и када се са Савом, као монах Симеон, обрео на Атосу. Отац и син су заједно 1199. године завршили посао око градње манастира Хиландара, претворивши га у велики центар српске писмености и културе. Убрзо Симеон напусти овај свет. Проглашен је за свеца, а Сава је чувао само лепа сећања на свога оца.

Проводећи време на Светој Гори, Сава се бавио учењем језика, црквеном догматиком, преводио је многа дела и био склон аскетизму и мистицизму. Његова динамична личност није могла остати за сва времена у манастирском миру. Враћа се у Србију и започиње своју политичку и државничку каријеру. Остало је забележено да је својом мудрошћу измирио браћу Вукана и Стефана, заклевши их пред моштима Светог Симеона. Вукан, најстарији син, владаше у Зети, поставши тако близак католицизму, узнемирен што се није применила примогентура по којој њему припада престо српских земаља. Сава је смирио ситуацију, а несретни Вукан је убрзо умро. Као игуман манастира Студенице, Сава наставља да помаже Стефану у владању, нарочито успостављањем добрих односа са суседима, поставши тако прави успешни дипломата.

Увидевши у каквој је ситуацији Стефан Првовенчани после 1217. године, Сава одлучује да Србија не раскида везе са источним хришћанством. Дошавши у Никеју, успева да добије аутокефалност српске цркве, а он достојанство архиепископа, што ће се показати као изузетан духовни, а нарочито државотворни чин. Стефан Првовенчани је 1219. године окруњен византијском круном и Србија започиње свој самосвесни живот.

Сава Немањић је познат као први српски ходочасник. У два наврата, 1229. и 1234. године, путовао је на Блиски исток у посету светим местима хришћанства. Са тих путовања доносио је у Србију многа знања и вештине, блага која је делио манастирима и црквама, а довео је и многе уметнике и иконописце. На повратку са путовања свратио је у Трново на позив бугарског цара. Ту се разболео и умро 1236. године. Његов синовац, краљ Владислав, пренео је његове мошти у манастир Милешеву.

Спомен на Светог Саву био је толико јак у српском народу да његови земни остаци нису могли остати у тишини крипте. Обесни Синан-паша је 1594. године на Врачару спалио његове мошти, обрачунавајући се тако са Србима који су били у великом устанку тога доба.

Свети Сава је родоначелник српске књижевности и писмености. Његов опус чине црквени канони – типичи, преводи, литургијска поезија, повеље и писма. Као први књижевник српски, посебно се огледао у писању житија и службе, па се оправдано сматра зачетником ова два жанра у нашој књижевности средњег века. Кроз цео живот Савин, законици ће бити они списи које ће он најчешће преводити и редиговати. Од њега потичу наши први манастирски устави, типичи. Написао је *Карејски типик*, *Хиландарски типик* и *Студенички типик*, као и енциклопедијску збирку црквених и грађанских закона познату под именом *Законоправило* (према грчком *Номоканон*) или *Савина крмчија*. Савино главно књижевно дело, *Живот господина Симеона*, прва је српска биографија. За потребе Немањиног светитељског култа Сава је саставио *Службу Светом Симеону*, прво српско дело ове врсте, од којег почиње развој наше литургијске поезије.

Као први српски просветитељ, ствара и први наш универзитет у манастиру Студеници, а такође и прве српске болнице у Хиландару и Студеници. Са својих путовања по Блиском истоку и Египту Сава је доносио медикаменте, са грчког су превођени Хипокрит и Гален, па га зато сматрамо утемељивачем наше медицине.

Сава је био велики градитељ и обновитељ цркава и манастира, ктитор и донатор, и то не само у Србији него и у Цариграду, Солуну и Палестини. Поклонио је небројена блага духовним објектима, а пратили су га најбољи византијски мајстори и фреско-сликари.

Вековима траје култ Светог Саве, подржаван од његове цркве и од патријархалне културе српског народа који је у дугом турском ропству њега изабрао као учитеља и пример доброте и народне самосвести. Сава је био велики хуманиста и показивао је бригу за сиромашне и немоћне. Често је прекоревачио домаћу властелу због бездушности према потчињенима и невољницима.

За Светог Саву везујемо многобројне приче и легенде у којима он чини чуда, поучава народ, исцељује и лечи, а многи географски објекти, нарочито воде и висови, носе његово име. Поштовали су га и Срби мухамеданци. Путописци су забележили да Турци поштују милешевске калуђере, а понајвише Светог Саву. Можда се и зато Синан-паша одлучио на светогрђе. Католици Босне, Далмације и Дубровника такође су поштовали култ Светог Саве и многе књиге су њему биле посвећене. Најпознатији православни духовници после Саве називали су светосавље српском филозофијом живота, која није ништа друго него до Јевањђеље доживљено у српском телу и души, на нашем

Новак

Јануар 2013.

тлу и поднебљу. Из тога произилази позната ширина, правдољубивост, слободарство и хуманост српског човека, окренутог и према Истоку и према Западу.

Први писани траг о школској прослави Светога Саве датира из 1734. године и везује се за Сремске Карловце. Кнез Милош је 1823. године донео наредбу да се дан Светог Саве прославља као школска слава. Овај дан, 27. јануар, празник школа и образовања, једно је од наших највећих наслеђа. Поред религиозног ореола Светога Саве, његово име значајно је за све добронамерне људе јер представља изузетну делотворну и стваралачку личност наше историје и традиције.

Милош Пекић
наставник историје